

УДК [338.431:332.13](477:1-22)

РОЛЬ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ В ПОЛІПШЕННІ ЯКІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛЮДСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

В.Д.Понікаров, кандидат економічних наук.
О.О. Єрмоленко.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.

© Понікаров, В.Д., 2014.

© Єрмоленко, О.О., 2014.

Стаття отримана редакцією 07.02.2014 р.

Вступ. Сучасний соціально-політичний стан України характеризується значними диспропорціями у розвитку її регіонів, що створює значні загрози для національної безпеки країни. Саме тому в уряді на завершальному етапі перебуває розробка Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року, яка має розкрити всі потенціальні можливості регіонів і дати новий імпульс для їхнього розвитку. При цьому, в розробленні й організації регіональних стратегій використовується кращий міжнародний досвід для розвитку регіонів шляхом надання експертної підтримки з боку такої впливової організації як Асамблея Європейських регіонів.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Основною ж базою для гармонійного розвитку всіх без винятку регіонів країни є економіка. Саме тому проблемам розвитку економічного потенціалу регіонів присвятили праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені як М.І. Долішній, В.С. Пономаренко, О.І. Ковалів, М.О. Кизим, Ю.Б. Іванов, І.М. Вахович, А.М. Третяк, Г.О. Краєвська, Б.Й. Пасхавер, О.І. Татаркін та багато інших [1 – 7]. Але чимало проблем, пов'язаних з диспропорцією економічного розвитку, поки що залишаються не розв'язаними.

Постановка завдання. Статтю присвячено розгляду питань удосконалення земельних відносин та проведення аграрної реформи в державі з метою формування раціональної структури продуктивних сил регіонів.

Основний матеріал і результати. Перспективи розвитку України в умовах сучасної світової кризи визначаються реаліями сьогодення: стабільністю нормативно-правового забезпечення та політичної ситуації у державі, економічною політикою уряду, екологічним станом природного середовища, рівнем життя населення тощо.

Продуктивні сили агропромислового комплексу мають у своїй структурі такі складові: людську й матеріальну (засоби виробництва). Але вони мають свою специфіку та відмінність від продуктивних сил у промисловості. Адже відмінна особливість землі, яка є основним засобом виробництва, полягає у тому, що вона є не відтворюваним засобом або дуже повільно відтворюваним. Земля – обмежений у просторі ресурс. Ця особливість значно впливає на кінцеву ціну продукту сільського господарства. Вона уособлює в собі й засіб праці, й предмет праці. Крім землі як специфічного матеріального ресурсу, в аграрній сфері специфічним є і людський ресурс, який повинен мати здібності до заняття сільськогосподарською діяльністю (мати міцне здоров'я, спеціальні знання сільськогосподарських циклів та інші особливості ведення сільського господарства). Окремими елементами продуктивних сил агропромислового комплексу виступають також наука (специфічні галузі – рослинництво, селекція й інші) та сили природи (природні явища: дощ, вітер, спека), що безпосередньо впливають на якість кінцевого продукту.

Але все ж найважливішим елементом продуктивних сил агропромислового комплексу є людська складова – людина. Адже сталий економічний розвиток регіонів неможливий без за-

безпечення цих регіонів висококваліфікованими трудовими ресурсами, що у свою чергу сьогодні визначається загрозливим станом демографічної ситуації в країні.

Проявом демографічної кризи стало погіршення всіх демографічних показників. Так, унаслідок депопуляції, населення країни з 1991 року скоротилося майже на 7 млн. осіб. Зменшення обсягів вітчизняного виробництва й погіршення макроекономічної ситуації у державі звужило можливості створення нових робочих місць, особливо у будівництві та промисловості [8].

Ці тенденції впливають на кількісно-якісний склад людської складової продуктивних сил і продуктивність суспільної праці, вони спричинили безробіття, особливо у сільській місцевості, поширення нелегальної трудової діяльності, зниження національного інтелектуального та освітнього рівня трудових ресурсів [8].

Погіршенню демографічної ситуації сприяє також наявність багатьох проблем на ринку продовольства. А людський ресурс, на відміну від інших ресурсів, необхідних для розвитку всіх регіонів, має багато специфічних особливостей, бо його основа – людина – складна соціальна, психологічна, економічна і перш за все біологічна істота, яка потребує повсякденного повноцінного якісного харчування. Тому одним зі шляхів вирішення питання подолання просторових диспропорцій регіонального розміщення продуктивних сил є створення міцної продовольчої бази у кожному регіоні.

Із початком аграрних реформ у 1991 році плекалися надії на поліпшення стану продуктивних сил України, а саме людської їх складової. На першому етапі, що розпочався у 1991 році, ставилося важке на той час завдання – створення аграрних утворень нового типу, які були б засновані на приватній власності. Члени новостворених колективних сільськогосподарських підприємств (КСП) так і не змогли відчутися власниками, навіть будучи наділеними майновими й земельними паями. Адже неможливо у короткий термін опанувати методи ведення бізнесу в нових ринкових відносинах, та й законодавча база лише тільки формувалася. Людській складовій продуктивних сил (нині власникам КСП) не вистачало розвитку тієї якісної складової, яка б допомогла повернути реформи у ринкове русло без значних втрат. І все ж у кінці першого етапу відбувся перехід від колективної форми власності до приватної, що сформувало у свою чергу реального власника. А це вже новий якісний рівень відповідальності суб'єктів господарювання за кінцеві результати діяльності. Відповідальності саме своєю власністю, яка вже більш спонукає їх до сумлінного ведення виробництва та виключно на прибутковій основі [9].

На другому етапі, починаючи з 1995 року, завданням ставилося формування аграрного ринку [9]. Приватні підприємства були зацікавлені у створенні інфраструктури ринку, адже це полегшувало їм збувати продукцію та купувати необхідні ресурси для закладки наступного врожаю. У той час відбувався процес паювання земель. Це здійснювалося з метою їх ефективного використання, а також збільшення цінності землі як ресурсу, створення комфортних умов для відтворення виробничого, соціального, інвестиційного потенціалу землі. Людська складова продуктивних сил аграрного сектора ще не може пристосуватися до нових умов. Власники підприємств уже господарі й прагнуть отримувати прибуток, а працівники – переважно наймана праця невисокої кваліфікації – ще не можуть перейти на відносини «власник – працівник». Звідси і конфліктні ситуації та низький виробіток. У цей час у ВНЗ йде підготовка спеціалістів-аграріїв нового зразка. Студентів ознайомлюють з новітніми селекційними технологіями, технічними новинками, техніками обробки землі та іншими новаціями у сфері підвищення продуктивності сільського господарства. Такий крок виведе майбутніх аграріїв на новий якісний рівень, що дозволить втілити отримані знання у роботу новостворених підприємств та вивести їх на прибутковий рівень.

Третій етап реформи йде під гаслом фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств. Скільки вже разів держава списувала борги підприємствам. А така тактика розхолоджує і працівників, і керівників таких підприємств. Законодавці створили низку програм державної підтримки аграріїв, але до їх виконання ще далеко. Необхідно також організувати й належний контроль та постійний моніторинг за здійсненням усіх умов таких програм. Тоді буде й результат, який відіб'ється і на прибутку підприємств і на якісній складовій людської складової продуктивних сил.

З 2001 року відбувається новий етап реформ в аграрному секторі, метою котрих є впровадження низки правових, організаційних, технологічних та інформаційно-освітніх заходів,

спрямованих на розвиток якісних змін у земельних відносинах уже без суттєвих фінансових затрат [10]. А з 2003 року планувалося здійснення заходів стосовно вдосконалення землекористування та відпрацювання й упровадження заходів щодо охорони земельних ресурсів. Такі міри потребують значних капіталовкладень і матеріальних затрат.

Відповідно до статті 14 Конституції, основним національним багатством України є земля, яка є одним з головних елементів діючої економіки [11]. Тому багато вчених і фахівців небезпідставно вважають, що саме розвиток сільськогосподарського виробництва буде основним «локомотивом» на новому етапі розвитку всіх регіонів. Адже вже сьогодні Україна дедалі активніше заявляє про себе як аграрна держава світового значення, про що свідчать і статистичні дані.

За підсумками 2013 року, як повідомляє Міністерство аграрної політики та продовольства, в Україні обсяг сільгоспвиробництва порівняно з 2012 роком зріс на 13,7%. У державі зібрано й історично рекордний урожай зернових – 63 млн. тонн, а Україна ввійшла до трійки лідерів за обсягами експорту основних зернових культур і в цьому експортному році експорт зерна може бути на 10 млн. т. більшим, ніж у попередньому. Загалом агросектор виробив продукції на 253 млрд. гривень і сплатив до зведеного бюджету 47 млрд. гривень [12].

Але основним досягненням аграрного сектора став розвиток його виробничого потенціалу. Так, у 2013 році до галузі було залучено 12 млрд. гривень інвестицій, в експлуатацію у різних регіонах України здано 98 об'єктів агровиробництва і створено 7,6 тис. додаткових робочих місць, що є важливим фактором для працевлаштування людської складової продуктивних сил України [12].

На жаль, сьогодні розвиток аграрного ринку в Україні стримується такими основними причинами [13]:

- нестабільністю конкурентних позицій вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках унаслідок не завершення процесів адаптації до міжнародних вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів;
- низькими темпами техніко-технологічного оновлення сільськогосподарського виробництва;
- наявністю ризиків збільшення виробничих витрат унаслідок зростання зношеності рівня техніки, переважанням застарілих технологій, збільшенням вартості невідновлюваних природних ресурсів у структурі собівартості виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції;
- втратами такої продукції внаслідок недосконалої системи логістики її доставки до кінцевих споживачів та інфраструктури аграрного ринку в цілому;
- відсутністю у сільськогосподарських товаровиробників достатньої мотивації до дотримання агроекологічних вимог;
- обмеженістю ємності внутрішнього ринку споживання сільськогосподарської продукції, що обумовлено низькою платоспроможністю населення країни;
- непоінформованістю значної частини сільськогосподарських товаровиробників про кон'юнктуру ринків та умови ведення бізнесу в галузі.

Ефективне використання землі, а також науково обґрунтоване ведення сільського господарства можуть значно сприяти подоланню просторової асиметрії у розміщенні продуктивних сил в Україні та раціональному формуванні трудового потенціалу окремих її регіонів. Але при цьому не можна ставитися до українських чорноземів, які формуються мільйони років, як до невичерпного ресурсу. Адже обстеження, які були проведені ще на початку незалежності нашої країни, засвідчили, що загалом до 90 відсотків орної землі в Україні вже зазнали різного ступеня деградації, що призводить до скорочення її продуктивності [14].

Особливо гострою проблемою у справі захисту земельних ресурсів України є поводження з побутовими відходами. Питомі показники утворення відходів у середньому становлять 220 – 250 кілограмів на рік на одну особу, а у великих містах досягають 330 – 350 кілограмів на рік відповідно. Тверді побутові відходи в основному захороняються більше ніж на 4000 сміттєзвалищ і полігонів площею близько 7,4 тис. гектарів [14].

До побутових відходів, відповідно до Закону України «Про відходи», належать відходи, що утворюються у процесі життя й життєдіяльності людини в житлових та нежитлових будинках (тверді, великогабаритні, ремонтні, рідкі, крім відходів, пов'язаних з виробничою діяль-

ністю підприємств) і не використовуються за місцем їх накопичення [15]. За розрахунками фахівців близько 0,1 відсотка побутових відходів є небезпечними [14].

Серед твердих побутових відходів збільшується частка таких, які не піддаються швидкому розкладу і потребують значних площ для їх зберігання. Узагалі сміття на наших звалищах займає понад 167 тис. гектарів. Це приблизно в п'ятеро більше, ніж території таких держав, як Мальта чи Ліхтенштейн [16]. Кількість перевантажених сміттєзвалищ становить близько 250 одиниць, а біля 1200 одиниць – не відповідають нормам екологічної безпеки. Це значно скорочує природний ресурс для розвитку сільськогосподарського виробництва в регіонах і пов'язаних з ним галузей, становить загрозу довкіллю та здоров'ю населення як основної складової трудового потенціалу. Саме тому, Радою національної безпеки та оборони України розроблено комплекс заходів щодо державного регулювання у сфері поводження з відходами [17].

Зокрема, цим комплексом заходів передбачається [17]:

- запровадження процедури підтвердження відповідності матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання, які мають намір провадити господарську діяльність у сфері поводження з небезпечними відходами;

- забезпечення дієвого моніторингу обігу відходів;

- встановлення заборони на ввезення до України продукції й тари, відходи яких не переробляються в нашій країні, імпортерам, котрі не беруть участі у фінансуванні програм зі створення об'єктів для перероблення таких відходів;

- установа особливостей оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання переробним підприємствам окремих видів відходів як вторинної сировини з метою створення передумов для зростання обсягів збирання і заготівлі таких відходів;

- установа квот на ввезення в Україну відходів як вторинної сировини (зокрема, макулатури), прогнозовані обсяги яких у нашій країні є достатніми для забезпечення потреб вітчизняних переробних підприємств у сировині;

- визначення напрямів удосконалення державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства у сфері поводження з відходами.

Невміння і небажання працювати з відходами глобально впливає на навколишнє середовище, створює реальну загрозу національній безпеці України та розвитку всіх складових її продуктивних сил. На жаль, сьогодні у нашій країні проблема переробки й утилізації відходів не завжди сприймається як пріоритетна. Наприклад, в Україні повторно використовується лише один відсоток побутових відходів, тоді як у країнах Європейського Союзу ця частка становить 50 % [18]. І тому сотні тисяч гектарів цінної української землі залишаються не задіяними внаслідок розміщення різних сховищ токсичних речовин та інших сміттєзвалищ. Щоб змінити цю ситуацію в Україні, потрібне нове законодавство у галузі переробки відходів, а ті закони, що вже прийняті, повинні чітко виконуватися.

Найбільш ефективним заходом забезпечення екологічної безпеки в регіонах у сфері поводження з відходами є їх регенерація на сміттєпереробних та сміттєспалювальних підприємствах. В Україні у 2010 році лише близько 3,5% твердих побутових відходів спалювалося на таких підприємствах [14]. На жаль, наприкінці 2013 року останній сміттєпереробний завод припинив свою діяльність. В Україні їх було всього п'ять, і всі вони зупинилися раніше. І це в той час, коли в Австрії, Німеччині та Швейцарії вже закриті всі сміттєзвалища. Більш того, у Швейцарії, яка за площею трохи більша за Харківську область, працює 30 сміттєспалювальних заводів [18].

Головною причиною припинення діяльності сміттєспалювальних підприємств в Україні є низькі тарифи за послуги з переробки відходів. Відповідно до змін до Закону України «Про відходи» [15] тарифи на переробку побутових відходів затверджують уже не органи місцевого самоврядування, а Національна комісія з питань житлово-комунального господарства і лише тим підприємствам, ліцензування яких вона здійснює. В Україні ж ліцензування переробки та захоронення сміття на початок 2014 року ще було передбачено [19].

Основні вимоги до подальшого розвитку земельних відносин в Україні викладено у новому законопроекті «Про обіг земель сільськогосподарського призначення», який у другій половині 2013 року було розміщено на сайті Держземагенства для громадського обговорення. Зокрема, відповідно до положень цього законопроекту, аби поліпшити працевлаштування та

демографічну ситуацію на селі, в Україні будуть використовувати вже перевірені у Швейцарії та Франції механізми. Ідеться про законодавче закріплення нормативу для агропідприємств із працевлаштування залежно від площі орендованих земель, регіональних особливостей сільгоспвиробництва й системи розселення на відповідних територіях [20].

Згідно зі стратегією розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 року, стратегічними цілями у цьому напрямі є [14]:

- забезпечення прогнозованості розвитку та дострокової стійкості аграрного сектора шляхом розвитку різних форм господарювання;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості галузей аграрного сектора та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, ефективності галузей, стабільності ринків;
- розширення участі України у забезпеченні світового ринку сільськогосподарською продукцією;
- раціональне використання земель сільськогосподарського призначення;
- сприяння розвитку сільських населених пунктів та формування на селі середнього класу шляхом забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення рівня доходів.

За оцінками експертів, загальна потреба галузі у фінансовій підтримці становить 250 мільярдів гривень. Така допомога, як уже зазначалося, надається у більшості випадків на поворотній основі, тобто шляхом кредитування. І вже за 10 місяців 2013 року аграрії позичили у банків рекордну суму – 13 мільярдів гривень (на 3 млрд. гривень більше, ніж у 2012 році). Але, за заявою голови Аграрного союзу України Г. Новікова, хоча у 2013 році банки пішли назустріч аграріям і знизили ставки кредитування з 25 до 19 – 21%, та вони лишаються непідйомними для більшості сільгоспвиробників. Для розвитку агробізнесу треба, на його думку, щоб ці ставки впали до 12 – 14% [21]. Тому необхідно поновити для аграріїв практику компенсації державою частини відсоткової ставки за банківськими кредитами. Адже у 2013 році таких компенсацій не було [22].

Реформування аграрної політики в Україні потребує поступового переходу від державної підтримки виробництва сільгосппродукції до спрямування її на загальний розвиток сільських територій, яка вже успішно проявила себе в розвинутих країнах як із селищною, так і з хуторською системою поселення.

Ще одним напрямом підтримки аграрного сектора є так звані фонові інвестиції або розвиток зеленого туризму. Як відомо, саме фонові гроші є тим містком, через який приходять реальний інвестор, бо саме туристи створюють об'єктивне враження про відповідну територію. Тим часом і досі в українському законодавстві ще немає визначення самого поняття «сільський зелений туризм», а саме він як об'єкт залишається поза межами правового регулювання [20]. Адже ще майже десять років тому законодавці підготували відповідний законопроект, у якому запропонували визначення сільського зеленого туризму, окреслили, які сільські господарі та члени їхніх родин мають право без реєстрації як суб'єктів туристичної діяльності надавати послуги. Хоч цей проект закону потребує значних і суттєвих доопрацювань, але такий правовий документ мав би з'явитися якнайшвидше, бо дедалі більше людей хочуть відпочивати в селах. Це дасть можливість перевести частину сільського населення зі сфери виробництва в царину послуг, а отже, пришвидшити розвиток сільських територій завдяки організації нового специфічного сектора місцевої економіки.

Висновки. Такі особливості аграрної реформи забезпечать пріоритетний розвиток сільських територій, що дасть можливість:

- 1) значно модернізувати інфраструктуру життєзабезпечення сільського населення та створити потужні напрями зайнятості селян: сільське будівництво, комунальне, побутове, соціальне обслуговування, надання туристичних послуг тощо;
- 2) забезпечити підтримку всіх сільськогосподарських виробників незалежно від їх розмірів, форм власності й господарювання, спеціалізації виробництва, кон'юнктури ринку тощо;
- 3) підвищити рівень життя сільського населення в цілому, працівників сільського господарства зокрема, відтворення робочої сили галузі, її кваліфікації, а також поліпшити якісні характеристики людської складової продуктивних сил сільських територій України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Долішній, М. Принципи і методи управління сільською місцевістю України в умовах реформування економіки / М. Долішній, Р. Фрис // Соціально-економічні дослідження в перехідний період : Випуск II / НАН України, Інститут регіональних досліджень; редкол. : відпов. ред. М.І. Долішній – Львів, 1997. – С. 62 – 71.
2. Ковалів, О.І. Розвиток сільських територій через функціонування науково обґрунтованих сільськогосподарських землеволодінь і землекористувань / О. І. Ковалів // Збалансоване природокористування . – 2013. – № 2 – 3. – С. 77 – 83.
3. Пономаренко, В.С. Рівень і якість життя населення України: монографія. / В. С. Пономаренко, М.О. Кизим, Ф.В. Узунов. – Х. : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. – 226 с.
4. Вахович, І.М. Механізми стимулювання «зеленого» інвестування регіональної економіки / І.М. Вахович, Ю.О. Франчук // Економічний форум. – 2013. – Вип. 3. – С. 54 – 57.
5. Третяк, А.М. Формування сталого землекористування сільських територій: європейський досвід / А.М. Третяк, В.М. Другак // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель . – 2013. – № 1 – 2. – С. 64 – 73.
6. Краєвська, Г.О. Проблеми збереження економічного та адміністративно-територіального потенціалу сільського розселення України / Г. О. Краєвська // Економіка і регіон . – 2012. – № 4. – С. 167 – 171.
7. Пасхавер, Б.Й. Аграрні реформи: історія та сучасність / Б. Й. Пасхавер // Економіка України. – 2014. – № 4. – С. 94 – 96.
8. Економіка України за січень-жовтень 2013 року [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 2013. – 13 грудня. Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/ekonomika-ukrayini-za-sichen-zhovten-2013-roku/>
9. Гайдуцький, П.І. Аграрна реформа: міфи і істина / П.І. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2003. – № 9. – С. 3 – 9.
10. Болгарова, Н.К. Розвиток земельних відносин на сучасному етапі / Н.К. Болгарова // Економіка АПК. – 2004. – № 2. – С. 29 – 33.
11. Конституція України: Основний Закон України. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 142. – Режим доступу до Закону : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
12. Потрійна ставка аграрного відомства. / Г. Радіонова [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 2014. – 12 лютого. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/potrijna-stavka-agrarnogo-vidomstva/>
13. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : розпорядження КМУ від 17.10.2013 №805-р. [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 2013. – 12 листопада. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>
15. Про відходи : Закон України від 05.03.1998 №187/98-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80>
16. Макарьський, О. Сумське вікно в Америку / О. Макарьський [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 2012. – 6 квітня. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/sumske-vikno-v-ameriku/>
17. Про комплекс заходів щодо вдосконалення проведення моніторингу довкілля та державного регулювання у сфері поводження з відходами в Україні : Рішення РНБО від 25 травня 2013 року. Затв. Указом Президента України № 572/2013 від 18.10.2013 [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 2013. – 22 жовтня. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-13>
18. Фойтик, Й. «Допоможемо вам позбавитися від сміття і звалищ» / Й. Фойтик [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 2013. – 19 жовтня. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/dopomozhemo-vam-pozbavitisya-vid-smittya-i-zvalish/>
19. Омелянчук І. Тариф на сміття / І. Омелянчук [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 2014. – 9 січня. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/tarif-na-smittya/>
20. Данилець, О. Сергій Соломаха : «Розбудуємо мирно місто на цілющій воді» / О. Данилець [Електронний ресурс]. // Урядовий кур'єр. – 2013. – 24 грудня. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/sergij-solomaha-rozbudovuyemo-mirne-misto-na-cilyu/>
21. Іщенко, Г. Агрокредитування : гарячою кашею легко обпектися / Г. Іщенко [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 2013. – 12 грудня. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/agrokredituvannya-garyachoyu-kasheyu-legko-obpekti/>
22. Кирей, В. Банківські кредити : дорого або ще дорожче / В. Кирей [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 2014. – 14 лютого. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/news/bankivski-kredit-dorogo-abo-she-dorozhche/>

УДК [338.431:332.13](477:1-22)

Понікаров Валерій Дмитрович, кандидат економічних наук, професор кафедри контролю й аудиту. **Єрмоленко Оксана Олександрівна**, викладач кафедри правового регулювання економіки. Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. **Роль аграрної реформи в поліпшенні якісних характеристик людської складової продуктивних сил сільських територій України.** Розглянуто питання вдосконалення земельних відносин та проведення аграрної реформи в Україні з метою формування раціональної структури продуктивних сил регіонів країни. Запропоновано рекомендації щодо змін у правилах регулювання поводження з відходами, які допоможуть у перспективі розширити можливості використання наявних земельних ресурсів для розвитку власного агросектора.

Ключові слова: аграрна реформа, продуктивні сили, сільські території, земельні ресурси, правила поводження з відходами.

УДК [338.431:332.13](477:1-22)

Поникаров Валерій Дмитрович, кандидат економічних наук, професор кафедри контролю й аудиту, **Єрмоленко Оксана Олександрівна**, преподаватель кафедры правового регулирования экономики, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця. **Роль аграрной реформы в улучшении качественных характеристик человеческой составляющей производительных сил сельских территорий Украины.** Рассмотрен вопрос усовершенствования земельных отношений и проведения аграрной реформы в Украине с целью формирования рациональной структуры производительных сил регионов страны. Предложены рекомендации относительно изменений в правилах регулирования обращения с отходами, которые помогут в перспективе расширить возможности использования имеющихся земельных ресурсов для развития собственного агросектора.

Ключевые слова: аграрная реформа, производительные силы, сельские территории, земельные ресурсы, правила обращения с отходами.

UDC [338.431:332.13](477:1-22)

V.D.Ponikarov, PhD, Professor of the Control and Auditing Department, **O.A.Yermolenko**, lecturer, Legal Regulation of Economy Department, S. Kuznets Kharkiv National Economics University. **The role of agrarian reform in improving the qualitative characteristics of the production forces human component in rural areas of Ukraine.** The article is devoted to the issue of land relations improvement and implementation of agrarian reform in Ukraine in order to form the efficient structure of the production forces in the country's regions. Recommendations are given concerning changes in regulation of waste management, which will help to further increase the capacity of existing land resources for the development of their own agricultural sector.

Keywords: agrarian reform, production forces, rural areas, land resources, rules of waste management.